

історично-літературні статті / Павло Филипович. – К.: Культура, 1929. – 168 с.; 23. *Филипович П.* Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1991. – 270 с.; 24. *Филипович П. П.* Літературознавчі студії. Компаративістика / Павло Филипович. – Черкаси: Брама-Україна, 2008. – 644 с.; 25. *Филипович П.* Шевченкознавчі студії / Павло Филипович. – Черкаси: Брама, 2002. – 219 с.; 26. *Чижевський Д.* Історія української літератури (від початків до доби реалізму) [фахове редак. і передм. М. К. Наєнка] / Дмитро Чижевський. – Тернопіль: Феміна, 1994. – 480 с.; 27. *Штогрин Д.* Володимир Перетц / Дмитро Штогрин // 125 років київської української академічної традиції 1861–1986 / За ред. М. Антоновича – Нью-Йорк, 1993. – С. 341–359; 28. *Якубовський Ф.* «Небезпека формалізму» / Ф. Якубовський // Критика. – 1929. – № 9. – С. 8–28.

*Олена Бросаліна,
к. філол. наук*

ІГОР КАЧУРОВСЬКИЙ, СЬОМИЙ НЕОКЛАСИК: ЛІТЕРАТУРНА СПАДКОЄМНІСТЬ У ДЗЕРКАЛІ БІОГРАФІЇ

У статті розглядаються факти біографії І. Качуровського (літературні контакти, читацькі враження, самохарактеристики) та висновки дослідників його творчості, що засвідчують провідну роль поета у відродженні школи київських неокласиків у літературі української діаспори.

Ключові слова: київські неокласики, неокласицизм, Ігор Качуровський, Михайло Орест, Юрій Клен.

В статье рассматриваются факты биографии И. Качуровского (литературные контакты, читательские впечатления, самохарактеристики) и выводы исследователей его творчества, которые свидетельствуют о ведущей роли поэта в возрождении школы киевских неоклассиков в литературе украинской диаспоры.

Ключевые слова: киевские неоклассики, неоклассицизм, Игорь Качуровский, Михайло Орест, Юрий Клен.

The article deals with the facts of I. Kaczurowskyj's biography (literary contacts, reader's impressions, self-characteristics) and the conclusions of his works' researchers which certify the poet's leading part in the revival of the school of Kyiv neoclassicists in the literature of Ukrainian emigrants.

Keywords: Kyiv neoclassicists, neoclassicism, Igor Kaczurowskyj, Mykhaylo Orest, Yuriy Klen.

Серед напрямів у світовій літературі ХХ ст. неокласицизм посідає особливе місце, оскільки його естетичні принципи і художня практика зорієнтовані на засвоєння і розвиток найвищих мистецьких досягнень попередніх стильових епох, не конче класицистичних, на збереження і збагачення літературної традиції, що дозволяє йому протистояти тим руйнівним тенденціям, спрямованим на знищення або ж деформацію класичних поетичних форм, які відчутно посилилися протягом останніх десятиліть. Крім того, естетика неокласицизму має непроминальне значення як комплекс концепцій, заснованих на ідеалізмі та релігійному світосприйнятті, що є в сучасному світі носіями вічних цінностей Добра, Істини і Краси.

Творчість київських неокласиків – перших українських неокласицистів – неодноразово ставала об'єктом літературознавчих студій. Перший крок у цьому напрямі був зроблений метром школи, Миколою Зеровим (стаття «Літературний шлях Максима Рильського»); після того, як творча діяльність неокласиків була насильницьки перервана, наукове вивчення їх доробку взяли на себе дослідники-емігранти С. Гординський, В. Петров, В. Державин, Д. Штогрин, П. Одарченко, І. Качуровський, Оксана Ашер та ін.; зі зміною ідеологічного клімату центр студій перемістився в Україну (монографії С. Білоконя, В. Брюховецького, Л. Новиченка, Н. Костенко; статті Г. Кочура, Д. Наливайка, М. Борецького, І. Заславського, С. Гречанюка, М. Жулинського, Л. Таран, Г. Білик, П. Дунай, Г. Радецької, М. Стріхи, М. Москаленка, дисертації В. Івашка, В. Клещикової, О. Гальчук, М. Богач, О. Вишневської та ін.). Проте незважаючи на вагомі результати вивчення літературної спадщини київських неокласиків, дослідники досі не склали єдиної думки щодо того, чи були ці поети літературною школою, сформованою на підставі єдності стилю, чи лише гуртком одностайців, які не мали якихось спільних стильових орієнтирів. Прибічники другої точки зору, як правило, уникають терміна «український неокласицизм» і заступають його терміном «неокласика», беручи це слово в лапки. У цій статті натомість виходимо з тези про множинність класицистичних напрямів в історії світової літератури, обстоюваної Дмитром Наливайком [1, 3–11], і тези про єдність класицизму як літературного стилю (що лежить в основі цих напрямів), висунутої Володимиром Державиним [2, 19–36]. Власне, в українській літературі першим системним виявом неокласицизму – останньої реінкарнації класицизму – і стала школа київських неокласиків (докладно про це – див. [3, 9–29]).

Тим часом від перших повоєнних років і до сьогодні з'являються окремі публікації про творчість поетів, які продовжили естетико-стильову лінію київських неокласиків і вважали їх своїми літературними вчителями, що дає підстави говорити про український неокласицизм як повноцінну літературну течію. Найчастіше автори цих публікацій називають два імені: Михайло Орест та Ігор Качуровський.

Саме Михайло Орест (справжнє прізвище – Зеров, 1901–1963) став першим серед учнів і послідовників Миколи Зерова, свого старшого брата, і київських неокласиків загалом (тому його часом називають «шостим неокласиком»). Про те, що Орест був тісно пов'язаний з неокласиками і про те, як багато значили для нього ці зв'язки, свідчить нижченаведений уривок з Орестового листа до Ігоря Качуровського, написаного через кілька місяців після раптової смерті Юрія Клена: «Смерть Ю. Клена є втратою невідшкодуваною. Крім загальних, я маю ще й вужчі мотиви для жалоби: відійшов приятель мого брата і письменник, який ввіходив, як складник, до мого київського комплексу: студентські роки, гурт навколо брата, видавництво “Слово” і т. д.» [4, 41]. Додамо, що, будучи студентом КІНО, Орест слухав лекції Зерова і Филиповича. Отже, вплив неокласиків на нього – незаперечний. Проте щодо характеристики його індивідуального стилю

думки дослідників неоднозначні. З одного боку, про Ореста як продовжувача традицій київських неокласиків писали В. Державин [5] та І. Качуровський [6] (аргументуючи свої висновки спостереженнями над Орестовою поетикою), а також С. Гординський, М. Глобенко, І. Кошелівець, М. Слабошпицький, П. Ротач, С. Білокінь, Г. Гордасевич. З іншого ж боку, І. Костецький вважав Ореста «за романтика світоглядом і за символіста стилем» [7, 4], і в унісон з ним до символістів Зерова-молодшого зараховували Соломія Павличко та О. Астаф'єв. Тим часом П. Одарченко та І. Заславський трималися «золотої середини», визнаючи співіснування в Орестовому ідіостилі елементів неокласицизму, символізму та навіть інших стилів.

І саме Ореста вважав своїм літературним учителем його молодший колега Ігор Качуровський, за визначенням критиків – сьомий або (як твердять фаталісти) останній неокласик.

Послідовну зміну своїх поетичних уподобань Качуровський простежив у гексаметрах «Овідій» (1975) (Зіставивши в цій поезії свою долю емігранта з долею Овідія, Качуровський іде стопами Зерова, який порівнював себе з Овідієм за своїх баришівських часів. Маємо на увазі його александрини «Овідій» (1922) та гумористичну російськомовну поезію, датовану 1920 роком і присвячену Бурггардтові, де є такі рядки: Плач, въздыханья и дезидия / На нашем жизненном кругу... / Не дан ли нам удел Овидия / На савроматском берегу? [8,121]):

*Часом себе я питаю: кому я завдячую більше,
Хто мені визначив шлях до кастальських джерел і Парнасу?
Перші зустріли мене Шевченко і Лермонтов разом;
Юність бездомну мою, що в чужинному світі минула,
Квітом бузків і черемх вінчали Єсенін та Бунін.
Потім прийшли акмеїсти зі словом несхибним, як шпага.
А як вернувся додому і знову пішов на чужину –
П'ятеро лебедів рідних, подоланих, та нездоланих,
Тих, що на озері смерти билась об кригу відчаю.
Шостий, молодший їх брат, зробився мені найріднішим [9, 88].*

Отже, все почалося з поезії Шевченка й Лермонтова. Пушкіна, як бачимо, Качуровський не називає (за його ієрархією літературних вартостей, у «поетичних біномах» Пушкін – Лермонтов, Байрон – Шеллі, Міцкевич – Словацький ті поети, яких літературознавці зазвичай ставлять на друге місце, насправді є першими [10, 127]. До речі, як виявив Ісай Заславський, Лермонтов був улюбленим поетом Драй-Хмари [11, 100]. Щодо Єсеніна, то його вплив не поширився далі російських віршів Качуровського та деяких речей у його першій збірці «Над світлим джерелом» (Зальцбург, 1948), натомість Бунін незмінно співзвучний йому своїми мотивами самотності й минушости життя. З-поміж акмеїстів Качуровському найближчі Гумільов і Мандельштам (загалом, акмеїзм, як переконливо довела Оксана Вишневіська, є російським відгалуженням європейського неокласицизму [12]). «П'ятеро

лебедів рідних» – це київські неокласики, «шостий, молодший їх брат», який став для Качуровського найріднішим, – Михайло Орест.

1997 року Качуровський зазначив в інтерв'ю: «Великий вплив на мене мала постать і творчість Михайла Ореста (брата Миколи Зерова), – вважаю, ще належно не оціненого в Україні майстра» [13]. А кількома роками пізніше неодноразово стверджував, що Орест – його вчитель, у листах до авторки цих рядків та в розмовах з нею (що відбилося в її дисертації «Художньо-естетичні засади неокласицизму і творчість Михайла Ореста та Ігоря Качуровського» [3]).

З Орестом Качуровський ні разу не зустрічався, але від 1948 року аж до Орестової смерті 1963-го вони регулярно листувалися. Якщо не торкатися питань поетики, то їх пов'язують наступні моменти (беремо за основу схему аналізу взаємозв'язків між двома письменниками, запропоновану Качуровським у його статті «Відгуки творчості Гете в поезії Юрія Клена» [14]):

1. Качуровський присвятив Орестові дві свої поезії: «На могилі Ореста» [15, 49] і «Пам'яті Михайла Ореста» [16, 77–78].

2. Ініціатором листування між поетами став також Качуровський.

Ось найголовніші пункти їх зближення: суголосність естетичних смаків та світоглядів – світоглядів, базованих на ідеалізмі, прихильне – а подекуди навіть захоплене – сприймання поезій та перекладів один одного (водночас Орест іноді висловлює свої зауваги щодо віршостилістики та поетичної лексики Качуровського, що свідчить про його наставницьке ставлення до молодшого колеги). Крім того, новели Качуровського, що згодом увійшли до книжки «Шлях невідомого», зустріли в Орестові не тільки свого проникливого критика, а й палкого прихильника («Я вважаю Вас за одного з найсильніших наших прозаїків...»; «Це та проза, якої мені хочеться» [17]). З ентузіазмом поставився Орест і до праці Качуровського над підручником «Строфіка».

3. Поезію «Гаснуть на хмарах рожеві вогні...» Качуровський написав, не усвідомлюючи того, під впливом Орестової поезії «Як чорний корабель, у місто ніч впливає...», а зрозумівши, що несамохіть у дечому повторив свого вчителя, листовно покаювся Орестові у своєму «маленькому поетичному злочині» [17] (цей твір так ніколи й не був опублікований).

4. Для своєї антології «Окно в украинскую поэзию» [18] Качуровський переклав на російську мову 11 поезій Ореста (більше, ніж будь-кого іншого).

5. Про Ореста як поета і перекладача Качуровський написав дві розвідки: «Творчість Михайла Ореста» (з окремим розділом, присвяченим релігійно-містичним елементам у його ліриці) [6] і «Перекладацька діяльність Михайла Ореста» [19]; крім того, він є автором передмови до посмертної Орестової збірки «Пізнні вруна» [20].

Усі ці факти говорять не лише про духову близькість між обома поетами, а й про те, що саме Качуровський зазнав впливу Ореста, а не навпаки.

Але особисті контакти з Орестом – повторимось: у формі листування – були хай найміцнішим, але не першим містком, який пов’язав Ігоря Васильовича з українським неокласицизмом. Ім’я «Микола Зеров» Качуровський уперше почув, ще навчаючись у Курському педінституті, від свого улюбленого професора Бориса Ярхо. У листі до авторки цих рядків від 19.XI.1999 він згадує: «...А тепер – крок (і не один) у минуле. Лекція в Курському педінст[итуті]. Борис Ісакович Ярхо заплющує від насолоди очі й деклямує:

*Эйя, гребцы, пусть нам эхо отдаст наше гулкое: Эй-я.
Глуби морской властелин, улыбнувшись радостным ликом,
Выровнял синюю гладь и дыхание бурь успокоил.*

І додає, що це «замечательный переводчик Зеров»

Так я вперше почув це ім’я.

Вони тоді працювали Ярхо – над антологією «Поэты Каролингского возрождения», Зеров над антологією «Поздние римляне».

Заарештували обох, хоча не одночасно. Ярхо відбув три роки заслання і потрапив до нас» [21].

Отже, оскільки московський період у житті Зерова (перед арештом) припав на першу третину 1935 року, то Ярхо згадав його ім’я не раніше початку 1938-го. «Можливо, – припускає Мікулаш Неврлий, – що тоді студент Ігор Качуровський зацікавився неокласикою, яка пізніше стала для нього школою власного поетичного натхнення» [22, 9].

На згадку про рядки римського аноніма в російському перекладі Зерова, почуті колись із вуст Ярхо, 81-річний Качуровський переклав поезію ірландського середньовічного латиніста Колюмбануса-молодшого (540–615) «En, silvis caesa fluctu meat acta carina...», де лунає той самий рефрен:

*Онде просмолений, з дерева різьблений, киль течією
Райна дворогого мчить і поспішає крізь води.*

Гейя, мужі! Хай луна до нас озивається: гейя!.. [21; 23, 226–

227]

Але посіяне зерно проросло не відразу. Шлях до неокласицизму в творчій еволюції Качуровського означав водночас і шлях до усвідомлення себе як поета українського, шлях до української мови як інструменту поетичного ремесла. Одним словом, ішлося про українізацію, точніше – реукраїнізацію. Адже, як свідчить поетова «Автобіографія творча», живучи за дитячих літ у рідному селі – легендарних Крутах на Чернігівщині, ще у перших класах школи він «пробував писати як українською, так і російською, жодній з цих мов не даючи переваги» [24, 2]. Але в Курську, куди родина Качуровських виїхала 1931 року під загрозою репресій, відірваний від українського мовно-культурного середовища й не маючи іншої аудиторії для своїх юнацьких віршових спроб, окрім російськомовної, Ігор, за власними словами, «поволі, але невхильно став переходити на російську». Відіграв тут свою роль і ще один негативний чинник – «ознайомлення з т. зв. українською клясикою»: «...мій дядько надіслав з Києва кілька книжок, серед яких були “Хазяїн” Тобілевича та “Хіба ревуть воли...” Панаса Мирного, – згадує

Качуровський у тій-таки «Автобіографії творчій». – Враження від них – на тлі читаних і перечитуваних Шекспіра й Сервантеса, Бальзака й Достоевського, Мопассана, Гамсуна, Габрієля д'Аннунціо та Оскара Уайльда – було такою мірою пригноблююче, що надовго відштовхнуло мене від усього українського» [24, 2].

І Качуровський мав усі шанси стати яскравим російським поетом – вільнодумним спадкоємцем майстрів «срібного віку» (про що свідчать його зацілілі російськомовні вірші), – проте завдяки наступному крутому віражеві долі пошуки стилю зненацька привели його до відкриття не усвідомленого доти колосального потенціалу українського мистецького слова. І це приголомшливе відкриття відбулося саме в той момент, коли він «вернувся додому і знову пішов на чужину» – повернувся разом з батьками до рідних Крут 1942 року, під час німецької окупації, перед тим, як рушити на Захід. Мова про його знайомство з «Орлеанською дівочою» Вольтера в перекладі Максима Рильського. У цій книжці, позиченій однією з крутянських вчительок, Ігор, за власними словами, «побачив клясичну досконалість вірша, відчув вироблену високохудожню мову, яка не поступалася російській, зрозумів, що цією мовою мають бути написані твори світового рівня, приналежні – на відміну від ревучих волів – до пантеону загальнолюдської культури» [24, 2]. Це й стало тим найпершим імпульсом, який навернув учорашнього студента Курського педінституту і автора талановитих російськомовних віршів до поезії української в її високих стильових регістрах.

Попри вкрай несприятливі для творчої праці життєві обставини – вимушений відступ разом із німцями, аби уникнути долі «ворога народу», та довгий важкий шлях через Галичину і Словаччину до Австрії – молодий поет не полишає пера (віршує як російською, так і українською), використовує найменшу можливість доторкнутись до друкованого мистецького слова і наполегливо шукає літературних контактів. Перший український літератор, з яким він познайомився особисто, був поет і скрипаль Іван Ковалів (сталось це пізнім літом 1944 року на Лемківщині, в Тиличі). «Симпатичний галицький інтелігент, він дав мені прочитати кілька книжок, з яких найбільше враження справила на мене збірка [Максима Рильського. – О. Б.] «Під осінніми зорями»...», – пригадував Ігор Васильович [24, 3]. Осягнення неокласицизму триває. Бачення власного поетичного стилю стає дедалі чіткішим. І зрештою українська мовна і культурна стихія бере гору над російською. Поетові біографи констатують, що поворотним пунктом у цьому процесі стало дружнє заохочення з боку Бориса Олександрова – нового товариша й однодумця Качуровського, з яким він познайомився в австрійських таборах Ді-Пі й дружба з яким тривала, попри відстань між Буенос-Айресом і Торонто, куди привели поетів емігрантські дороги, аж до Борисової трагічної смерті 1979 року. Однак варто зважати й на інші спонуки, зокрема на активний протест Качуровського проти культу лівацької, «пролетарської» російської літератури, що його багато хто з росіян-емігрантів продовжував сповідувати й на Заході. В «Автобіографії творчій»

про це розповідається цілком відверто: «Часом, у роки безпритульних скитань, траплялося мені розмовляти і з культурними росіянами, причетними до літератури та мистецтва, і мене прикро вражав свято збережений ними культ Маяковського й Горького, тож коли в Каринтії, навесні 1945 р., я заприятелював із Борисом Олександровим (який щойно готував вірші для першої збірки), то вирішальним у моєму остаточному переході до лав українських поетів було не тільки Борисове –

– А чому ви не кинете писати російською? –

також не сама притягальна сила Рильського, двох Зерових, Плужника, що чарували мене своєю лірикою, а ще й відштовхування від остогидлих Маяковських та Горьких...» [24, 3].

Двоє Зерових – це, звичайно ж, Микола і Михайло (Орест). Але має бути назване ще одне ім'я, безпосередньо причетне до школи київських неокласиків: Освальд Бургардт, який прибрав на еміграції псевдонім Юрій Клен. Відомо, що Клен виступив сполучною ланкою між «гроном п'ятірним» та празькою поетичною школою, яка – в особі Олега Ольжича, Олени Теліги, пізнього Маланюка, Олекси Стефановича (виключно як сонетиста) – підхопила й розвинула неокласичну традицію. А водночас слід узяти до уваги, що вплив Клена торкнувся і двох поетів молодшого покоління – покоління Другої світової війни, – які, кожен по-своєму, також продовжили традиції київських неокласиків і влилися в другу хвилю українського неокласицизму. Ці молоді поети – Ігор Качуровський і Борис Олександрів. За висловом першого, смерть Клена була для нього й Олександрова «однозначна із втратою духового батька» [25, 19].

Живий образ Юрія Клена зафіксований як у мемуаристиці, так і в поетичних творах Качуровського, а також у його літературознавчих текстах. Дві поезії, присвячені пам'яті Клена, вміщено в його збірці «Над світлим джерелом» (літературним редактором якої, до речі, був Олександрів) [26, 49, 80]. Також Качуровський написав ґрунтовну передмову до першого тому нью-йоркського зібрання Кленових творів [25], розвідку «Життя і творчість Юрія Клена» [27] вищезгадану статтю «Відгуки творчості Гете в поезії Юрія Клена» [14] і спогади «Юрій Клен по два боки “зеленого кордону”» [28].

Слід згадати й листовні контакти Качуровського з Володимиром Державиним, теоретиком українського неокласицизму на Заході, який до того ж рецензував його прозу. У свою чергу, сьомий неокласик ушанував Державина нарисом його наукової діяльності [29].

Творча програма Ігоря Качуровського, визначена його самоусвідомленням як продовжувача естетичної та стильової лінії київських неокласиків і водночас дослідника українського неокласицизму (в його історичному й теоретичному аспектах), реалізувалась у корпусі творів неймовірно широкого жанрового діапазону: класична за формою лірична поезія (першовидання – збірки «Над світлим джерелом», «В далекій гавані», «Пісня про білий парус», «Свічада вічності», «Осінні пізноцвіти», авторське вибране – «Лірика»); віршований епос (поема «Село в безодні»); численні поетичні переклади з понад 20-х нових і старих мов (перекладні

розділи в оригінальних збірках та окремі антології, об'єднані в підсумковій книжці «Круг понадземний»). Сам Качуровський зараховував себе до перекладачів школи Зерова – протиставляючи її школі нью-йоркської групи, зорієнтованої на теорію і практику сучасного західного перекладацтва, де існує тенденція відтворювати лише зміст та ігнорувати такі явища, як рима і розмір. Качуровський натомість свято дотримувався принципу перекладу з вірша у вірш зі збереженням не тільки змісту, а й формальних особливостей оригіналу – метричних, фонічних, строфічних, стилістичних [30]. Далі слід назвати підручники-монографії з віршознавства («Метрика», «Фоніка», «Строфіка») і стилістики («Основи аналізу мовних форм»), генерики й архітектоніки, в яких систематизовано арсенал мистецьких форм і засобів класичної поезії; розвідки з історії української літератури (збірник «Променисті силуети», відзначений 2006 року Шевченківською премією); радіобесіди на літературно-мистецькі теми – результат 20-річної праці в українській редакції Радіо «Свобода» у Мюнхені (частина їх увійшла до збірника «150 вікон у світ»); працю з релігієзнавства (докторська дисертація «Давні слов'янські вірування та їх зв'язок з індо-іранськими релігіями»), низку упорядкованих письменником хрестоматій та антологій, а також його велику і малу прозу, глибоко психологічну, подієву й вільну від «ліричних відступів» (романна диалогія «Шлях невідомого» і «Дім над кручею», низка творів меншого масштабу), мемуаристику (почасти зібрану в книжці «Крути мого дитинства»), віршовану гумористику («Parodiarium Хведосія Чички»), поетичні твори для дітей тощо. Окремо згадаймо розвідку «Український парнасізм» [31] – підсумок дослідницької праці Качуровського над проблемою генези українського неокласицизму: він розглядає школу київських неокласиків на тлі цілого спектру впливів, які породив французький парнасізм у світовій літературі. Щодо назви – «Український парнасізм», – то вона має на меті підкреслити генетичний зв'язок між французьким та українським варіантами неокласицизму. Крім того, Качуровський, на протигагу Державину, вважав парнасізм поняттям ширшим, ніж неокласицизм [21].

У зарахуванні Качуровського до послідовників київських неокласиків критики цілковито одностайні, жодних дискусій (подібних до тих, що точились навколо Михайла Ореста) його місце на «стильовій мапі» сучасної української літератури не викликає. Так, Микола Ільницький говорить про нього як про репрезентанта «пост-неокласичної тенденції» [32, 19]. До цієї думки приєднуються Л. Череватенко [33], В. Базилевський [34; 35], В. Шевчук [36], П. Ротач [37], О. Астаф'єв [38], Т. Салига [39], Надія Степула [40] та ін., а також критики з діаспори Мікулаш Неврлий [22], В. Шелест [41], В. Сварог [42], В. Лесич [див. 43]. Природно, що негатори неокласицизму негативно оцінювали й поезію Качуровського: його воліли «не помічати» такі впливові діаспорні критики, як Юрій Шерех, а представники нью-йоркської групи Б. Бойчук і Б. Рубчак хоч і включили добірку його віршів до упорядкованої ними поетичної антології «Координати», а однак дали до неї нищівні коментарі («Його рядки часто захлинаються в якомусь закостенілому

формалізмі, основаному на техніці з підручників поезики» тощо [цит. за: 43, 114]).

Водночас окремі дослідники вирізняють Качуровського з-поміж усіх послідовників київських неокласиків як найвідданішого – поряд з Орестом – естетичним і стильовим принципам цієї літературної школи. Так, М. Слабошпицький пише, що «разом з Юрієм Кленом та Михайлом Орестом Ігор Качуровський замикає гроно “нездоланих співців”, як називав неокласиків у своєму відомому програмовому сонеті “Лебеді” Михайло Драй-Хмара» [44, 198], С. Білокінь вважає Ореста й Качуровського єдиними, хто продовжив традицію українського неокласицизму [45, 12], а Галина Гордасевич назвала цих двох поетів відповідно шостим і сьомим неокласиками [46, 146]. Цілком коректно в цьому випадку звучатиме також термін «молодші неокласики».

Насамкінець підкреслимо, що навернення Ігоря Качуровського до неокласицизму, напряду, започаткованого в українській літературі київськими неокласиками, відбулось у першій половині 1940-х років, і відтоді він незмінно позиціонував себе як послідовника поетів «грона п'ятірного» і учня Михайла Ореста, котрий ще раніше виступив спадкоємцем зеровської школи. Слід також узяти до уваги думку літературознавців та критиків, які констатували значну або й провідну роль Качуровського у відродженні згаданої школи в літературі української діаспори. З огляду на це доцільно провадити дослідження поетового ідіостилю та його естетичних засад саме в річищі поезики та естетики неокласицизму.

1. *Наливайко Д.* Українські неокласики і класицизм // Наукові записки / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – К.: Вид. дім «Academia», 1998. – Т. 4: Філологія. – С. 3–11.
2. *Державин В.* Проблема класицизму та систематика літературних стилів // МУР. – Мюнхен-Карлсфельд, 1946. – Зб. 2. – С. 19–36.
3. *Бросаліна О.* Художньо-естетичні засади неокласицизму і творчість Михайла Ореста та Ігоря Качуровського: Дис... канд. філолог. наук: 10.01.06 – теорія літератури. – К., 2003. – 214 с.
4. *Листи* Михайла Ореста до Ігоря Качуровського / Публікацію підготував П. Ротач // Укр. засів. – 1997. – № 10–12. – С. 40–49.
5. *Державин В.* Поезія Михайла Ореста і неокласицизм: (З приводу збірки поезій: М.Орест. Душа і доля. Авґсбург, 1946, вид-во «Брама Софії») // Світання. – 1946. – № 2. – С. 17–42.
6. *Качуровський І.* Творчість Михайла Ореста // Качуровський І. Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 473–496.
7. *Костецький І.* Гостина в печерників // Українські вісті. – 1950. – № 6. – С. 3–4.
8. *Зеров М.* Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поезії. Переклади. – 844 с.
9. *Качуровський І.* Свічада вічності: Лірика / Ін-т Літератури ім. М. Ореста. – Мюнхен, 1990. – 208 с.
10. *Послідовник* неокласиків: Розмова з Ігорем Качуровським / Розмову провів Т. Салига // Дзвін. – 1994. – № 1. – С. 123–128.
11. *Заславський Ісай.* Поет, брат поета // Дивослово. – 1997. – № 5–6. – С. 12–15.
12. *Вишневецька О.А.* Античність у творчості українських неокласиків, російських акмеїстів і польських скамандритів: Дис... канд. філолог. наук: 10.01.05. – Луцьк, 2001. – 189 с.
13. *Із розмов* з Ігорем Качуровським / Розмову вів О. Баган // Шлях перемоги. – 1997. – 27 берез.
14. *Качуровський І.* Відгуки творчості Гете в поезії Юрія Клена // Качуровський І. Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 285–300.
15. *Качуровський І.* Пісня про білий парус / Ін-т Літератури ім. М. Ореста. – Мюнхен, 1971. – 208 с.
16. *Качуровський І.* Село: Поема /

Вст. сл. І. Дзюби. – 2-е вид., доп.; Осінні пізноцвіти: Лірика 1990–2000 рр. – К.: Ніус, 2000. – 96 с. 17. *Листи* М. Ореста до І. Качуровського // Особистий архів І. Качуровського. 18. *Качуровський І.* Окно в українську поезію: Антологія. – Мюнхен–Харьков–Нежин, 1997. – 172 с. 19. *Качуровський І.* Перекладацька діяльність Михайла Ореста // Качуровський І. Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 497–508. 20. *Качуровський І.* Про поезію Михайла Ореста // Орест М. Пізні вруна: Кн. поезій п'ята / Ін-т Літератури ім. М. Ореста. – Мюнхен, 1965. – С. 5–10. 21. *Листи І. Качуровського* до О. Бросаліної // Особистий архів О. Бросаліної. 22. *Неврлий М.* Скарбницю духу в чужині підперти // Україна. – 1990. – № 41. – С. 9–10. 23. *Качуровський І.* Круг понадземний: Світова поезія від VI по XX століття: Переклади. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 527 с. 24. *Качуровський І.* Автобіографія творча / Машинопис. – 15 с. 25. *Качуровський І.* Творчість Юрія Клена на тлі українського парнасізму // Клен Ю. Твори: У 4 т. – Нью-Йорк, 1992. – Т. 1. – С. 5–22. 26. *Качуровський І.* Над світлим джерелом: Поезії (1945–1947) / Спілка Українських Науковців, Літераторів і Мистців у Зальцбурзі. – Зальцбург, 1948. – 88 с. 27. *Качуровський І.* Життя і творчість Юрія Клена // Качуровський І. Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 249–284. 28. *Качуровський І.* Юрій Клен по два боки «зеленого кордону» / Вступ. Слово В. Горбатюка // Березіль. – 2010. – № 11–12. – С. 144–150. 29. *Качуровський І.* Володимир Державин – теоретик неокласицизму // Качуровський І. Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 228–236. 30. *Качуровський І.* Перекладачі української діаспори // Качуровський І. Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 565–580. 31. *Качуровський І.* Український парнасізм // Качуровський І. Променисті силуети: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 212–227. 32. *Ільницький М.* Вірші з далеких гаваней // Дзвін. – 1992. – № 7–8. – С. 19–21. 33. *Череватенко Л.* «Гроза пройшла. І ясність небувала лишилася в повітрі...» // Дніпро. – 1991. – № 9. – С. 108–118. 34. *Базилевський В.* Шлях до кастальських джерел // Літературна Україна. – 1998. – 3 верес. – С. 10. 35. *Базилевський В.* «Ім'я – це знак...» // Качуровський І. Лірика / За ред. В. Базилевського і О. О'Лір; передм. В. Базилевського. – Львів: Астролябія, 2013. – С. 5–12. 36. *Шевчук В.* «Задивлений у вірші мандрівець» (Про Ігоря Качуровського та його поетичний світ) // Дивослово. – 1995. – № 4. – С. 10–19. 37. *Ротач П.* Зустріч через півстоліття. Ігор Качуровський: Життя і творчість // Криниця. – Полтава, 1995. – № 1–3. – С. 74–78. 38. *Астаф'єв О.* Нарис життя і творчості Ігоря Качуровського // Література української діаспори. – Ніжин, 1994. – Вип. 2. – 25 с. 39. *Салига Т.* Послідовник неокласиків: Розмова з Ігорем Качуровським // Дзвін. – 1994. – № 1. – С. 123–128. 40. *Степула Н.* Поема «Село» Ігоря Качуровського // Степула Н. Пристрасті буття: Радіомонологи. – Львів, 2000. – С. 79–83. 41. *Шелест В.* Ігор Качуровський: Творчий профіль. – Оттава, 1993. – 26 с. 42. *Сварог В.* Співець ясної самоти // Нові дні. – Торонто, 1977. – № 1. – С. 17–18. 43. *Череватенко Л.* «Гроза пройшла. І ясність небувала лишилася в повітрі...» // Дніпро. – 1991. – № 9. – С. 108–118. 44. *Слабошпицький М.* «Пройди усі шляхи, що має їх життя...» // Хроніка–2000. – 1993. – № 3–4. – С. 192–202. 45. *Білокін С.* «Я – з покоління, що війна скосила...» // Слово і час. – 1992. – № 11. – С. 11–13. 46. *Гордасевич Г.* Сьомий з лебединого грона // Вітчизна. – 1995. – № 9–10. – С. 142–146.